

LÄHEMAD ÜRITUSED

Lootsime küll, et kevade saabudes taastub tavapärane elurütm ja 1. aprillil saame lõpuks kuulda laskesuusatreeneri Rein Pedaja mõtteid, aga lausa lukkukeeratud elu ei anna seekordki selleks võimalust ja vähemalt aprillikuu peame veel toimetama koduseinte vahel. Siiski ei matakse veel maha lootust, et maiks on olukord saadud kontrolli alla ja kokkusaamised jälle võimalikud. Seepärast olgem selleks valmis, aga samas ka mitte väga üllatunud, kui oleme sunnitud oma plaane korrigeerima, Seega **palume endiselt jälgida infot ja seltsi kodulehte (www.esas.ee)**, et olla muutustega kursis.

Neljapäeval, 6. mail kell 11.30 – ESAS täiskogu koosolek (majandusaasta aruande kinnitamine) ja **koolituspäev** Eesti Mootorisporti Muuseumis (MOMU) Turbas, kus meid harib 100-aastase Eesti mootorisporti ajaloo väljapanekute varal muuseumi eestvedaja, meie seltsikaaslane **Arno Sillat**.

Reedel, 14. mail kell 12.00 – Eesti Spordi ja Olümpiamuuseumis meenutame Aksel Tiiki, spordimuuseumi asutajat, Eesti Spordiajaloo Seltsi asutajaliiget ja esimest auliiget, kes sellel päeval saanuks 100-aastaseks.

Esmaspäeval, 17. mail kell 15.00 – ESAS Tallinna osakonna seltsiõhtul huvialaklubis Raavis loodetavasti räägib keegi koroonatõttu seni kuulmata jäänud esinejatest.

Neljapäeval, 3. juunil kell 12.00 – ESAS seltsipäeval Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseumis on arvatavasti lõpuks siiski võimalik kuulata laskesuusatajastreenerit **Rein Pedajat**, kes on Elvas juba nelikümmend aastat edukalt jaganud noortele selle spordiala tarkusi.

NB! – Teatajas ilmunud informatsiooni ESAS ürituste kohta palume võtta osalemise kutsena, sest postikulude kokkuhoiu vajaduse tõttu iga ürituse kohta eraldi kutset ei järgne. **Täpsemat infot** (eriti koroonaajal on muutused võimalikud ja kiired tulema) **ürituste kohta saab Eesti Spordiajaloo Seltsi kodulehelt – www.esas.ee või ESOMi kodulehelt – www.spordimuuseum.ee**

KROONIKA

SPORDIMUUSEUMIS AVATI AJAKOHANE NÄITUS „MASKID ETTE!“

Eesti Spordi- ja Olümpiamuuseum on oma uue, 3. veebruaril avatud näitusega kenasti kajastanud praegust tervislikku olukorda maailmas, kus märksõnaks on mask. Muuseumi teaduri Kalle Voolaidi ja kuraatori Rait Männiku koostatud väljapanekul pole muidugi mitte need näokatted, mis meid kurja viiruse eest peaks kaitsma, vaid saab tõestuse fakt, et näo kaitsmine maskiga on spordis juba ammu ja tavapärane tegevus. Neid spordialasid, kus oma olulist kehapiirkonda abivahendiga kaitstakse, on rohkem kui kolmkümmend. Suurema osaga neist saab näitusel eksponeeritud umbes poolesaja kaitsevahendi varal pisut tuttavamaks. Saab näha, milline mask kaitses Erika Kirpu nagu 2017. aastal vehklemises MM-tiitlit võites, jäähokimängija Robert Rooba kaitsekiivrit, Dakari kõrberallil Andres Rätsepa kasutatud näokaitsevahendeid ja veel paljude teiste tuntud sportlaste varustust. Kõike seda saab spordimuuseumis näha esialgse plaani järgi kuni 30. maini, aga muidugi jälle siis, kui koroonaviirusest tingitud muuseumide külastuspiirangud leevendust leiavad.

EESTI SPORT VENEMAA KEISRIRIIGIS

Henno Linn

Käesoleva kirjatüki aluseks on autori samanimelise käsikirjalise, trükivõimalusi ootava raamatu esimene peatükk.

Teoses on võetud vaatluse alla seni teadaolev ja arhiivimaterjalidest juurde leitav teave Eesti spordi kohta alates tsaar Peeter I välja antud sporti mõjutanud ukaasidest kuni keisririigi kokkuvarisemiseni. Raamat selgitab imperaatorliku Venemaa tingimustes Eesti spordi kujunemist mõjutanud taustaolusid ja keskendub selle perioodi sporditähtedele. Olgu nad siis füüsilist võimekust või tehnika käsitlemist demonstreerinud teerajajad Eesti spordis nagu näiteks aviaatorid (nii nimetati algselt piloote), kes panid paika lennuspordi esimesed kõrgus-, kaugus- ja kestvusrekordid. Läbivalt keskendub teos Eesti spordiajaloos väga olulist kohta omavatele isikutele ning sündmustele ja nendega seotud faktidele. Korrigeeritakse andmeid, mis varasemates käsitlustes on puudunud või olnud ekslikud.

Järjest enam pääsevad ajaloo uurijad ligi erinevatele arhiivimaterjalidele ja saavad piiriüleselt virtuaalselt omavahel suhelda. Nii on saanud võimalikuks seniste andmete kontrollimine. Selle vajalikkus on suur, kuna selgub, et paljudes ühe valdkonna teostes korratakse varem ilmunute infot algallikat kontrollimata. Jätkub legendide levitamine ka tegelike faktide kättesaadavuse korral. Mõni tõesti ajalooliselt eriline hetk Eesti spordiloos on jäänud ka väärrika tähelepanuta või on üldse puudu.

Minu huvi põhjalikult kontrollida spordikuulsustega seotud andmeid sai eriti tugeva tõuke, kui uurisin spordiühingu Eesti Dünamo sporti ja olin juba avaldanud¹, et Eesti vägilane ja olümpiavõitja Johannes Kotkas ei ole kunagi keerutanud Nõukogude Liidu riigipead Jossif Stalinit, kuid seda korratakse taas ja taas. Kenad legendid naljalt ei vaibu, kuid on õige, kui kusagile saab kirja faktidele tuginev info, et tõsisemalt ajalugu uurivad järgnevad põlvned mehhaaniliselt ei kordaks senist, teaksid juba teada olevat tõde ning säilitaksid kriitilise mõtlemise – kõike, mida ei ole faktiliselt esitletud, võib uute andmete ilmnmisel saada ümber lükata ja seeläbi aidata luua ajaloolist selgust.

Allpool on toodudki raamatu esimesest peatükist „**Eesti (saavutus)spordi algust mõjutanud taustaolud**“ tehtud valikulisi väljavõtteid kuni esimeste kaasaegsete olümpiamängudeni.

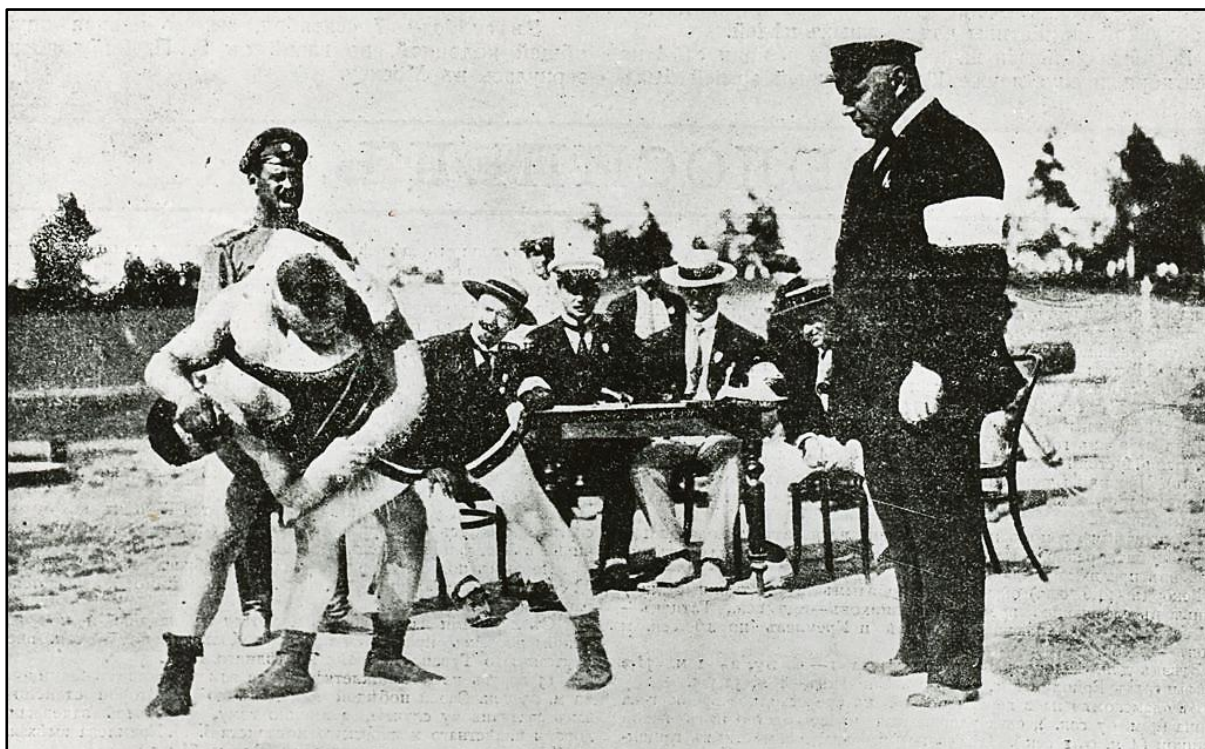
Eesti spordis hakkasid esimestena suuri tegusid tegema siin elanud baltisakslased, kuivõrd saavutusspordis tegutsemine tähendas ka raha. Vaja oli rajada spordiväljakuid, vaja oli vahendeid ja regulaarset võimalust spordiga tegeleda. Väga üldistatult saab öelda, et kõik algas mõisinikest – saks ees ja mats järel!

¹ H. Linn „Eesti Dünamo ajalugu: 1. raamat“ (2017), lk 168: „Ajalooline tõde ei toeta emotsionaalselt võimsat legendi ...“.

Eesti spordi esimesed ajaloolised hetked on ühtaegu Venemaa Keisririigi omad, milles toimuv on otseselt mõjutanud Eesti spordi arengulugu. Nii mõnigi esimene ja eriline spordihetk on kirja pandud kui Venemaa poegade ja tütarde teene, detailset tausta avamata – alates Põhjasõja lõpust 1721. aastal kuni pöördelise Oktoobrirevolutsioonini 1917. aastal oli Eesti Venemaa Keisririigi osa.

Siiski on iga rahva ihalus mõista oma juuri ja nii on ajaloouurijate asi faktipõhiselt korrastada senist teavet ja uue ilmnemisel tuua esile erilised hetked, mis seni on teadmata või vaid legendina kuuldud. Avastustel ei näi lõppu tulevat, ka veel mitte 2021. aastal, mil möödub 300 aastat Põhjasõja lõpust ja 10. septembril (vkj 30. augustil) 1721 Rootsi ja Venemaa vahel sõlmitud Uusikaupunki rahuleppest, millega toimus kahele suurriigile kuulunud maavalduste ümberjagamine. Rootsi loovutas Venemaale Ingerimaa, Liivimaa kubermangu, Eestimaa kubermangu, Saaremaa, Hiiumaa, Lõuna-Karjala, Karjala kannase ja Viiburi.

Eesti alad jagunesid 18. sajandil, sõjajärgselt, valdavalt kahe kubermangu vahel, Eestimaa kubermangu (Harjumaa, Järvamaa, Läänemaa ja Virumaa, ilma Narva linnata, mis oli Peterburi kubermangu koosseisus) ning osaliselt Liivimaa kubermangu (hõlmas Lõuna-Eesti alasid: Pärnumaa, Saaremaa, Tartumaa, Viljandimaa ja Võrumaa; välja jäid Põhja-Läti alad) vahel. Asjaajamise keeled olid neis kahes haldusüksuses erinevad, Eestimaa kubermangus oli kasutusel vene ja Liivimaa kubermangus saksa keel, mis tõi ka spordiellu vahel sekeldusi. Kirjeldatud on seda esimesi üle-Venemaalisi olümpiaade tutvustades. Kui 1913.

*Venemaa 1. Olümpiaad Kiievis 20.-24. augustini 1914. aastal
Janis Polis ja Martin Klein maadlemas*

aastal korraldati esimene olümpiaad Kiievis, siis laabus kõik rahulikult ja tegelikud vastuolud silma ei torganud – korraldustegevus toimus vene keeles. See-eest järgmisel, 1914. aastal toimunud teine üleriigiline olümpiaad (*pildil selleks puhuks välja antud postkaart*) Riias tekitas võimudes pahameelt, kuna asjaajamine oli saksa keeles ning vaid lühikokkuvõtted tõlgiti vene keelde.

Eesti sattus Vene impeeriumi koosseisu ajal, mil **tsaar Peeter I** oli juba algatanud mitmeid reforme, mis hõlmasid ka sporti. Esimesed suuremad muutused käivitati Euroopas toimunud rüütlikasvatuse eeskujul 18. sajandi algul. Algne spordi edendamine lähtus Venemaal kolmest põhimõttest:

1. Oled aadlik – ole eeskujuks!

Alates 1717. aastast kehtis dekreet noorte aadlike käitumisreeglite, eluviisi ja elulaadi kohta, nimetusega "Aus nooruse peegel". Selle kohaselt nõuti aadlike lastelt head haridust, mis tähendas ka head kehalist kasvatust. Omandada tuli ratsutamise, tantsimise, ujumise, püstolist laskmise ja vehklemise oskused. 18. sajandi teisel poolel avati gümnaasiumid (nii aadlike kui ka tavainimeste lastele) ning õppekavas oli vehklemine ja tantsimine.

2. Kehaline kasvatus on õppeaine, millela head erialaspetsialisti ette ei valmista.

Alates 18. sajandi algusest hakati Venemaa kõrgemates sõjaväe- ja tsiviilõppeasutustes esmakordselt rakendama akadeemilise õppeainena kehalist kasvatust. Selle juurutamine võttis pool sajandit. Esimesena võeti kohustuslik kehaline kasvatus kasutusele 1701. aastal Moskva Matemaatika- ja Navigatsiooniteaduste koolis (*Школа математических и навигацких наук*; hilisem Mereakadeemia, *Морская академия*, mis viidi üle Peterburi). Aine sisu sõltus eri koolides õpetajate olemasolust ja õppeasutuse eripärast, kuid peamiselt olid hõlmatud vehklemine, ratsutamine, sõudmine, purjetamine, püstolilaskmine, tantsimine ja mängud.

Eesti kohta väärib märkimist, et mitmesuguseid võistlusi korraldati juba keskaegses Tallinnas, eelkõige sõjalise rakendusega aladel, näiteks ammulaskmises. Kehalise kasvatuse algus jäi aga seotuks kõrgklassile hariduse andmisega ja näiteks vehklemisel on Eestis olnud oluline roll juba ammu enne Venemaa Keisririigi juhtrolli Eestis. Academia Gustaviana (Tartu Ülikooli) õppekavas oli juba ülikooli loomisaastal (1632) ametis vehklemismeister ja taasavamise järel (1802) oli samuti õppekavas vehklemine (lisaks ka ratsutamine,

ujumine ja tants; alates 1819 oli võimalik tegeleda ka võimlemisega). Tsaaririigis oli duellvehklemine ülikooli korporantide jaoks üks kohustuslikke harrastusi. Mõõkadel ja vehklemisel on tänini Baltimaade üliõpilaskorporatsioonide traditsioonides tähtis osa, kuigi duelle enam ei peeta (vehklemisest kui spordialast on lähemalt juttu peatükis Vehklemine).

3. Spordi edendamiseks on vajalik klubiline tegevus.

Asutati erinevaid spordiklubisid, mis peegeldasid riigis olnud eelisspordialasid. Venemaa esimene spordiklubi on 12. aprillil 1718 loodud Nevski flotill, purjetamis- ja sõudeklubi, millele andis Peeter I tasuta kasutada 141 laeva. Kindlatel päevadel ja tundidel kogunesid klubi liikmed Neeva äärde, kus õppisid purjetama ja arendasid sõudmisoskust. Järgnesid laskeseltsid, vehklemis- ja ujumisklubid ning tennist ja sulgpalli ning kurni meenutavate mängude klubid.

Paraku esimene spordiklubi taandus õige pea varjusurma, kui selle eestkõneleja Peeter I suri. See näitas ilmekalt, kui oluline oli imperaatori isiklik toetus (vt alateemat Imperaatorlikud klubid).

Algsed põhimõtted jäid kestma, kuid realiseerusid aeglaselt, sõltudes võimul oleva keisri arusaamadest, aga ka rahva harimise võimalustest. Paljusid rahvaid ja nende erinevaid kombeid ning uskumusi ühendavas keisririigis oli uuenduste elluviimine aeganõudev. Suure töö tegid ära 18. sajandi Vene valgustusaja mõtlejad, kelle sõnal oli kaalu ja kes kõnelesid ka kehalise kasvatuses teemal. Üldistatult peegelduvad nende seisukohad kehakultuuri kohta järgnevas:

1. Kehaline kasvatus on inimese tervikliku arengu lahutamatu osa.
2. Õige kasvatussüsteem valmistab inimest ette riiklike kohustuste tõhusaks täitmiseks ja kehaline kasvatus on selle osa.
3. Kehaline kasvatus peab aitama kaasa inimese karastumisele.
4. Lisaks poistele vajavad kehalist kasvatust ka tüdrukud.
5. Lisaks aadelkonnale vajab kehalist kasvatust ka talurahvas.
6. Laste kasvatamisel on oluline sotsiaalsuse toetamine, mida kehaline kasvatus soosib.
7. Armees tugevust toetab sõjalis-kehaline kasvatus progressiivsetest vaadetest lähtuvalt – uuenduste rakendamine on vajalik.

19. sajandi alguses asutati Venemaa Keisririigis Rahvahariduse ministeerium (1802, *Министерство народного просвещения, МНП*) ja võeti vastu haridusasutuste harta (1804), mis hõlmas kogu impeeriumi kihelkonna- ja maakonnakoole, gümnaasiume ja ülikoole (kehaline kasvatus oli vabatahtlik ja sõltus tegelikest võimalustest). Rahvahariduse ministeerium pööras kehalisele arengule väga sisulist tähelepanu. Meesõppeasutustele anti võimlemise õpetamise juhend (1889). See koosnes viiest osast:

1. Riviharjutused, vastavalt jalaväe põhikirjale.
2. Vabaharjutused, sealhulgas ettevalmistavad harjutused hüppamiseks, kõndimiseks, jooksmiseks, vehklemiseks ja ujumiseks.

3. Harjutused liikuvate vahenditega (võimlemiskepid, topispallid jne).
4. Harjutused fikseeritud vahenditel (kitsed, hobused, rööbaspuud, poom, võimlemiskang, võimlemisrõngad).
5. Mängud.

Õpilaste õige kehalise arengu tagamiseks andis ministeerium määrusena välja meetmete kogumi (1902), mis muuhulgas kirjeldas füüsiliste harjutuste eesmärgid: "... piisava energiavarustuse säilitamine neuromuskulaarses süsteemis, vastupidavuse treenimine, harmoonia, kerguse ja armu (selle all mõeldi ilu ja graatsilisust) arendamine kõigis liikumistes, osavuse, leidlikkuse ja mõistliku enesekindluse arendamine". Määruse kohaselt anti eriline koht välimängudele, kuid säilitati ka sõjaväelise võimlemise elemente. Lisaks pakuti kehaliste harjutustena uisutamist, suusatamist, ujumist ja sõudmist, jalgrattasõitu, vehklemist, käelist tööd, tantsimist, laulmist ja muusikariistade mängimist.

20. mail 1910 anti välja ringkiri "Võimlemisõpetajate koolitusest", mille kohaselt pidi see haarama keskhariduse õppeasutuste lõpetanud isikuid, "kes armastavad oma õppeainet ja suudavad innustada õpilasi seda õppima". Kursused sisaldasid nii praktilisi kui ka teoreetilisi tunde. Enne uut kooliaastat, 12. augustil 1910 esitas ministeerium riigiduumale keskharidusasutuste reformi projekti, milles nähti ette võimlemisõpetajate palgatõus ja tunniplaani koostamine selliselt, et see "kehalisi harjutusi ei takistaks". Seejuures õpetati koolides kolmest erinevast võimlemisteooriast lähtuvalt. Üle suure imperaatorliku Venemaa oli aastaks 1912 võimlemist Tšehhi (Sokoli) meetodil 855-s, Saksa meetodil 415-s ja Rootsi meetodil 296-s keskkoolis.

1913. aastal asutati Rahvahariduse ministeeriumi juurde elanikkonna füüsilise arengu peavaatleja büroo, esimeseks peavaatlejaks sai kindral **Vladimir Nikolajevitš Vojeikov** (pildil).

Hindamatu jälje Venemaa haridusse, ka kehalisse kasvatusse jättis Venemaa esimene euroopalik kõrgkool, Tsarskoje Selo Lütseum (imperaatorlik kool loodi 12. augustil 1810, tööd alustas 19. oktoobril 1811), mille lõpetajatest sai Venemaa eliit. Koolis õpetati aadliperekondade poisse riigiametnikeks (esimesed kolm aastat andis keskhariduse ja teine kolm kõrghariduse – lõpetajatel olid samad õigused ülikoolide lõpetajatega). Kool eristus teistest füüsilise karistuse puudumise poolest. Aines „Kujutav kunst ja võimlemisharjutused“ õpiti

kalligraafiat, joonistamist, tantsimist, võimlemist, vehklemist, ratsutamist, ujumist.

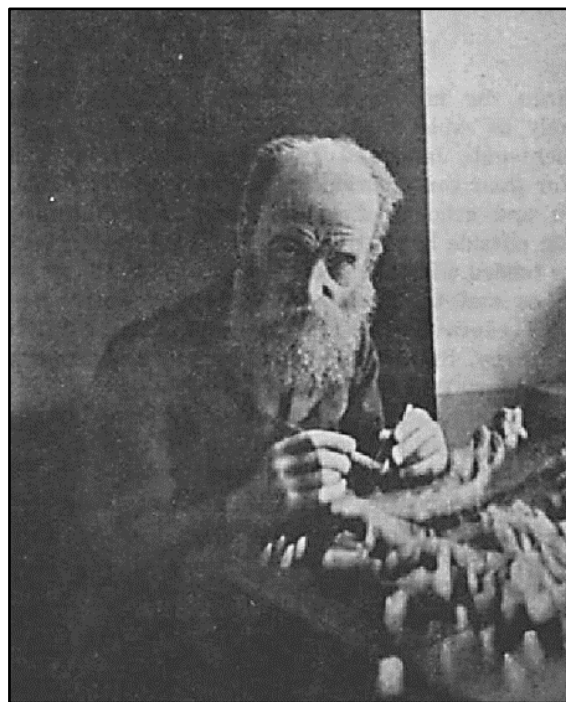

19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi algul kehalise kasvatuse teoreetilisi aluseid uuendati. Hoogustus kehakultuuri- ja spordiorganisatsioonide loomine, mis ka registreeriti, erinevalt paljudest varasematest. Aastaks 1914 oli neid Vene Keisririigis umbes 360.

Väga jõulise tõuke uuendustele, mis mõjutas ka kehalist kasvatust, andis Moskva Ülikooli meditsiiniteaduskonna lõpetamise järel Tartu Ülikoolis doktoriväitekirja kaitsnud (1832) ja aastatel 1836–1841 samas professorina töötanud **Nikolai Ivanovitš Pirogov** (pildil 1837. aastal), kes läks ajalukku lahinguväljakirurgia ja Venemaa anesteesiakoolkonna rajajana, kasutades

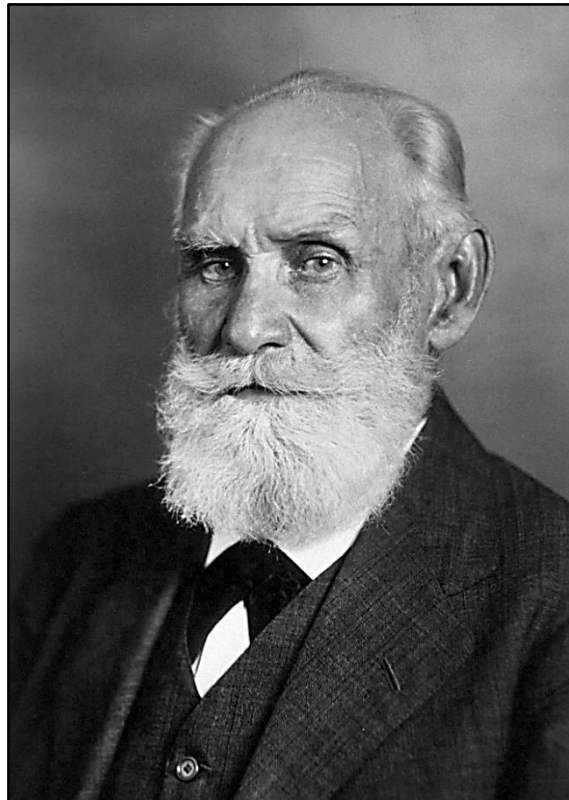
keisririigis esimesena narkoosiks eetrit. Ta tuli 1858. aastal välja oma vaadetega üldise hariduse põhiprobleemide kirjeldamisel artiklis „Eluküsimused“ (*Вопросы жизни*). Tegemist on ajas suuresti muutumatute väärtustega, mille üle tasub mõtiskleda iga ajastu haridusuuendajatel. Näiteks tõlgendas Pirogov kehalist karistamist kui lapse alandamist, mis tekitab tema moraalsele korvamatu kahju, sest orjakuulekus põhineb ainult hirmul, mitte aga oma tegevuse mõistmisel ja hindamisel. Pirogovi algatatu tulemusel tühistati 1864. aastal füüsiline karistus "Gümnaasiumide ja progümnaasiumide põhikirjaga".

Sajandi sündmuseks on nimetatud Venemaa kehalise kasvatuse süsteemse rakendamise õpetust "Kooliealiste laste kehalise kasvatuse juhend" (*«Руководство по физическому образованию детей школьного возраста»*). Selle kaheosalise materjali (esimene osa valmis 1888. aastal ja teine osa 1901. aastal; ühiste kaante vahel avaldati esmakordselt alles 1951. aastal) koostas Peterburi Keiserliku Meditsiinikirurgia Akadeemia lõpetanud hilisem meditsiiniprofessor ja ravivõimlemise eestvedaja **Pjotr (Peter) Frantsevitš Lesgaft** (pildil). Ta rõhutab

kehalise kasvatus spetsialistide erialase koolituse põhimõtteid ja näitab, kuidas kehaline kasvatus on seotud vaimse ja esteetilise hariduse andmisega. Teoses avaldatakse kehalise kasvatus tunniplaanid, mis arvestavad laste vanusest tulenevaid arenguperioode. Eraldi tähelepanu pööratakse naiste kehalisele kasvatussele.

Eestimaa pinnal olid oma väikesed, kuid tähenduslikud sündmused, millest spordialade kirjelduste juures on täpsemalt räägitud. Üks sündmus vältas Tüksamäel (Sillamäe osa) koguni 26 suve. Sportliku tegevuse edendamisse jättis jälje maailmakuulus tingitud reflekside äraseletaja, esimene Nobeli auhinna laureaat Venemaal (meditsiinipreemia 1904), füsioloog **Ivan Petrovitš Pavlov** (pildil), kes muuhulgas uuris ka temperamenditüüpide psühho-füsioloogiat ja närvisüsteemi omadusi, mis on aluseks individuaalsetele käitumuslikele erinevustele). Koos abikaasaga veetis teadlane alates 1891. aastast kuni Oktoobrirevolutsioonini teadaolevalt kõik oma suved Eestis, juuni-juuli-august. Hommikuti töötas

Pavlov renditud suvila lilleaias ja kell 11 kogus kokku suvituskoha lähedasemad naabrid, et koos mängida kurnile sarnanevat vene iidset rahvaspordimängu *gorodki* (mängu tekkimist seostatakse 18. sajandi esimese poolega, kuigi kindlad tõendid on hilisemast ajast). Igal õhtul oli kohustuslik jalgrattasõit. See oli eeskuju pakkuv puhkusedistsipliin spordi harrastamisega.

Tõelise saavutusspordini jõuti Venemaal 19. sajandi teises pooles, mil said alguse piirkondlikud ja üle-Venemaalised võistlused ning kodumaisest spordist edasiliikumine rahvusvahelisele areenile.

Olümpiamaaailma avas ukse Vene keiserliku armee kindral **Aleksei Butovski** (pildil). Ta oli alates 1880.

aastatest korduvalt käinud Euroopas õppimas võimlemisharjutuste õpetamist. Nii tutvus ta 1892. aastal Prantsusmaal parun Pierre de Coubertiniga, kellega tal olid spordi ja hariduse vallas sarnased vaated. Butovskist sai Rahvusvahelise Olümpiakomitee (ROK) üks kolmeteistkümnest asutajaliikmest 1894. aastal ning 23. juunil 1894 Pariisis toimunud esimesel rahvusvahelisel olümpiakongressil osutas Pierre de Coubertin vaid kolmele mõttekaaslasele, kelle toel ideed said toeks. Nendeks olid kreeklane Demetrius Vikelas (mõnes allikas küllap venekeelsest kirja-pildist tõlgituna ekslikult ka Bikelas), prantslane Ernest Callot ja venelane Aleksei Butovski. Loomulikult oli Butovski ka esimeste kaasaegsete olümpiamängude peakorraldajate seas, Ateenas 1896 (Venemaa olümpiakomitee loodi siiski alles 16. märtsil 1911).

Kuigi Venemaa oli oodatud juba esimestel olümpiamängudel osalema, oli riigi majanduslik seis siiski väga kehv ja spordiliikumise mahajäämus suur, mille tulemusel ei suudetud osavõttu organiseerida. Läks aega, kuni riik suutis sportlasi lähetada ja nende ettevalmistusega tegeleda.

Kõige esimestele kaasaegsetele olümpiamängudele Ateenasse jõudis oma kuludega ainukese Venemaa Keisririigi sportlasena **Nikolai von Ritter**, kes registreerus maadlus- ja laskevõistlustele ning vehklemisturniirile. Riigiametnikuna töötanud mees oli Kreeka reisiks raha kogunud töötades ajalehe "Kiievljanin" korrespondendina (olümpiamängudele läks ta siiski omaalgatuslikult, mitte korrespondendina – pidi vahetult enne olümpiat seetõttu ka ajalehe juurest ennast lahti võtma). Ometi starti ta ei jõudnudki. Ta loobus võistlemisest veidral põhjusel – kuna ta kaotas oma õnne toova talismani, otsustas ta selleta mitte esineda. Seega esimesed olümpiamängud peeti ilma Venemaata.

Võistlusvalmis oli ka üks eestlane, **Hermann Victor Lerchenbaum** (*pildil*), kuid temagi osalemine ebaõnnestus. USA sõjalaevastiku sõudemeeskonda kuulunud mees pidi ameeriklaste võistkonnas tegema kaasa 1896. aasta olümpiamängude sõudevõistlustel, mis taheti läbi viija Pireuse sadamalinna. Paraku jäid sõudevõistlused tormi tõttu pidamata.

Konarlik oli Venemaa esindatus kõikidel tsaaririigi tegutsemise ajal toimunud olümpiamängudel. Sellele vaatamata pakub peaaegu kakssada aastat kestnud keisririik Eesti jaoks põnevaid spordiloo hetki, mida nii selles kui ka raamatu järgmistes peatükkides täpsemalt käsitletakse.

100 AASTAT ESIMESTEST SUUSATAMISE MEISTRIVÕISTLUSTEST

Kuigi ka varem oli Eestimaal suuskadel juba ka võidu sõidetud, võib Tartus 30. jaanuaril (*kahjuks on käibeale läinud 1921. aasta Eesti Spordilehes nr 5/6 toodud ekslik kuupäev – 20. jaanuar*) 1921. aastal Emajõel peetud suusavõistlusi pidada siiski tõsisema võistlussuusatamise alguseks Eestis. Võistluste läbiviijaks

oli Tartu spordiselts Kalev ja jõudu katsuti distantsidel 1500 ja 5000 m. Tosina võistleja seas võitis lühema distantsi Bernhard Leppik ajaga 9.56,4 Elmar Reimanni ees ja pikemal oli Johannes Lest (32.58,3) parem Elmar Treibergist (33.11). Naised pidid läbima 1500 meetrit, kus parimaks osutus Olga Rebane (10.52) Amanda Grünfeldti (11.04) ees. (*Päewaleht, nr 32, 4.02.1921*)

Kuu hiljem sõandati konkureerima kutsuda ka teiste spordiseltside suusatajaid ja 27. veebruaril toimunud 25 km pikkuse distantsi võitnud Arnold Veissi (*pildil, a-st 1936 Veimre*) peetakse esimeseks Eesti meistriks. Osavõtnud seitsmel suusatajal tuli läbida Emajõe lumisel jääl neli korda 6250 meetrine ring, mille läbimiseks Veiss kulutas 2:40.20,6. Rohkem kui kaheksa minutit hiljem jõudis finišisse teine Tallinna kalevlane, Ernst Liventhal ja kolmas mees, Tartu üliõpilaste seltsi Sport esindaja Elmar Treiberg kaotas juba rohkem kui veerand tundi. Kahel mehel kulus raja läbimiseks veelgi rohkem aega ja kahel viimasel mehel jagus jaksu ainult kolmeks ringiks. (*Päewaleht, nr 57, 2.03.1921*)

Juuresolev pilt on siiski aasta hilisemast, 29. jaanuaril 1922 toimunud Tartu Kalevi omavahelisest võistlusest. Kolme nädala pärast, 18. ja 19. veebruaril korraldati ka teised Eesti meistrivõistlused Emajõe jääl, kus 25 km distantsile oli lisandunud tunduvalt lühem, 5 km pikkune maa – võitjateks tulid vastavalt Tartu kalevlane Johannes Lest (2:31.41,7) ja üliõpilaste seltsi Sport esindanud Leo Tiitso (29.16,7). (*Waba Maa, nr 43, 21.02.1922*)

Järgneva 99 aasta jooksul pole Tartus, seda enam Emajõe jääl suusatamise meistrivõistlusi peetud.

TALLINNA METALLISTI SÜNNI- JA ARENGULUGU

Rein Järva

1970. ja 1980. aastail jättis Eesti korvpallimaastikule paraja jälje Tallinna Metallisti meeskond, kes sai oma nime samanimeliselt tehaselt. Olles ise sellele meeskonnale üks alusepanijaist, on mul heameel meenutada meeskonna sünni- ja arengulugu.

Selleks peame alguses tagasi minema – 1965. aastasse, mil tehases asus tööle äsja TPI lõpetanud, hilisem Eesti korvpallipresident, Aadu Kana. Aasta hiljem võttis siis juba kahekordne Eesti korvpallimeister esmakordselt kokku korvpallihuvilised tehasenoored ja pani meeskonna välja Kalevi Tallinna linnanõukogu 1966/67. aasta meistrivõistlustele. Esialgu ilma erilise eduta. 1967. aasta sügisel alustasin mina viimast stuudiumiaastat „rauakoolis“. Sügissemestril oli kohustus läbida diplomieelne praktika mõnes ettevõttes. Nüüd nägi mu endine meeskonnakaaslane TPI II meeskonnast ja minuga sama eriala (sanitaartehnika) õppinud vanem sõber Aadu head võimalust tõmmata mind praktika läbimiseks tehasesse, mis oli vaid kukesammu kaugusel Leningradi mnt (nüüd Peterburi tee) trammi lõpp-peatusest. Aadu ise oli juba selleks ajaks tõusnud peatehnoloogi ametisse.

1967/68. aasta Tallinna kehakultuurikollektiivide meistrivõistlustele läks meeskond juba minu ja ka tehasesse tööle tulnud kahe meetri mehe Üri Suure näol välja tugevamana. Tulime kaotuseta Tallinna asutuste ja ettevõtete II grupi võitjaks. 1968. aasta sügisest sai tehase Metallist tehnoloogiaosakond, taas Aadu Kana eestkostel, minu kui noore inseneri esimeseks töökohaks. Minu „suureks“ meeskonnaks sai Tallinna Kalev, kelle ridades tulin kokkuvõttes hiljem korra Eesti meistriks ja neljal korral meistrivõistluste hõbemedalile. „Väikeseks“ meeskonnaks jäi aga jätkuvalt Tallinna Metallisti tehase meeskond.

10. jaanuar 1969. aastal oli märkimisväärne päev mitte ainult tehase ajaloos, vaid ka hilisemas Eesti korvpalliloos. Dokumentide järgi laohoone nime all ehitatud, kuid valmimise järel tegelikult võimlaks osutunud saal („süüdlaseks“ selleks ajaks juba peainseneriks tõusnud Aadu Kana) mängis suurt rolli veelgi tugevama Metallisti meeskonna tekkes. Nüüd kui oma võimla olemas, tekkiski Aadu ja minu peades kahe peale kokku see veelgi tugevama meeskonna moodustamiseks mõte. Alustuseks võtsime meeskonda juurde end Eesti koondisse mänginud keskmängija Vjatšeslav Filatovi ja heal tasemel tagamängija Valentin Timofejevi ning tulime 1969. aastal Tallinna kehakultuurikollektiivide meistriks juba esigrupis. Metallisti võimlast sai mulle mitte ainult treeningu- ja mängupaik, vaid ka nõ teine töökoht. Olles lõpetanud adminhoone neljandal korrusel 8-tunnilise tööpäeva inseneri rollis, sai minust õhtusel ajal ühiskondlikus korras võimla komandant ühe alluvaga (koristaja). Niimoodi tehase juhtkond

mind „edutas“. Omades korvpalli tausta, sai minu kaasabil Metallisti võimlast neil varastel 1970-ndatel üks arvestatavamaid korvpallisaale Tallinnas. Võimla leidis üles ka Kalinini rajooni spordikooli korvpallitreener Rein Kaljula, kelle poiste treeninggrupp hakkas võimlas harjutama. Samas meie nägime neis poistes oma meeskonna kasvulava ja lülitasime paremaid poisse meeskonda. Hiljem Eesti ühiskonnas tunduks saanud poistest-meestest mängisid meeskonnas näiteks Rein Kaarepere ja Eikki Nestor.

Esimene märkimisväärne edu Eesti tasandil tuli 1972. aasta Eesti karikavõistlustel, kus tulime 3. kohale. Nüüd oli meil koosseisus ka uus tõusev Eesti korvpalli anne Ülo Varul, treeneripingile võtsime Rein Kaljula. Sõpruskonnast (TPI-s õppinud ja mänginud meestest) kaasasime esimes-tena Hinno Puhmi ja Sven Kolga.

Märgiline aasta oli 1973. Olin siis kapitaalehituse osakonna juhatajana initsiaatoriks ja täideviijaks võimla nullkorrusele sauna ehitamisel, mis just samal sügisel valmis. Selline hea treeningujärgne lõõgastumiskoht andis lõpliku tõuke nõ tehasameeskonnast klubimeeskonna moodustamiseks ja Eesti meistrivõistlustele minekuks.

Ise jätsin Tallinna Kalevi meeskonnaga hüvasti ja 1973. aasta sügisest alustasime pürgimist Eesti meistrivõistlustel. Võtsime meeskonda juurde mitmeid endisi „tipikaid“ ja tugevaid mängijaid: Rein Grünberg, Mart Juksar, Aadu Paist, Toivo Valvet, Arvo Hallismaa, Peeter Vähi. Ühe aastaga jõudsimme altpoolt alustades Eesti esiliigasse, võites nii III kui II liiga turniiri. Olime rohkem kui vaid meeskond väljakul, pigem Eesti üks esimesi, sõna otseses mõttes, klubimeeskondi. Sõpruskonda ühendasid ühised huvid mitte ainult korvpalliplatsil, vaid ka muudes eluvaldkondades. Lävisime perekondlikult kuni ühiste teatrikülastusteni ja aastalõpu üritusteni välja. Emotsionaalset toonust pakkusid meie initsiatiivil korraldatud võistlussõidud Venemaale ja Ukrainasse. Helistasin ja kirjutasin ning leppisin kokku meeskonna kapteni ja asjaajaja rollis mängudega Tšerepovetsis, Vladimiris-Suzdalis, Orjolis, Novgorodis, Arhangelskis, Lvovis, Beregovos, Dagomõsis.

Ajastu moe kohaselt pika lakaga Metallisti kapten Rein Järva hooajal 1975/76

Eesti meistrivõistlustel jäime aastail 1974-78 veel tabeli teise poolde. Lähimurre Eesti paremiku tuleriigis 1979. aastast alates. Nendeks meistrivõistlusteks olin varumeest pingile taandununa kaptenipaela üle andnud äsja TPI lõpetanud ja tehasesse noore insenerina tööle tulnud Gunnar Dudkinile. Kaasasime Eesti koondislasi – Andres Sõber ja Jaak Salumets, noormängijaist võtsime juurde andeka Urmas Merru ja Margus Kaschani. Ka seeniorieas 40 aastane Tõnno Lepmets lõi veel oma viimastel Eesti meistrivõistlustel kaasa. Minulegi jäid need pronksmedali toonud Eesti meistrivõistlused viimasteks. Ülipingeline ja aeganõudev tööaasta 1979/80 hotell Olümpia ehitusel suurhotelli peainsenerina (olin samal suvel töökohta vahetanud) ja juba passist vastu vaatav 34. eluaasta sundisid mind taanduma.

Kuid Metallisti meeskond jätkas nüüd tõusujoones. Meeskonna kauaaegne kõrgem šeff, tehase peainsener Aadu Kana edutati küll trusti *Santehmontaaz* juhatajaks, kuid meeskond jäi endiselt tema kureerimise alla. Pärast Eesti meistrivõistluste pronksmedali kordamist 1980. aastal, saabus tähetund 1981. aastal, mil saadi Heino Lille treenerikae all Eesti meistritiitel. Nüüd kandsid põhikoormust Eesti koondislased Tõnis Randala, Jaan Orav, Andres Sõber, Mihhail Žulanov ja viimast aastat enne Tallinna Standardisse üleminekut meeskonna kapten Gunnar Dudkin. Heas koosluses tulid Eesti meistriks veel Valeri Družinin, Gennadi Sidnev, Vjatšeslav Zemtsov, Urmas Merru, Andres Kallasvee ja Toomas Piliste. Veel neljaks hooajaks jäi Metallisti meeskond Eesti meistrisarja esiossa, kohad vastavalt: 1982 – 6., 1983 – 4., 1984 – 4., 1985 – 3.

Kui 1986. aastal Aadu Kana edutati ENSV ehitusministri asetäitjaks ja ka Metallisti tehases oli toimunud juhtkonna vahetus, muutus meeskonna ülalhoidmine järjest raskemaks ning tuli teha otsus meeskonna sellisel tasemel pidamise lõpetamiseks. Küll aga jäi alles 1970. aastail meeskonnale aluse pannud meeste sõpruskondlik kooslus ja nüüd juba veteraniseisuses mehed võtsid ennast kokku SAMEKO nime all Eesti madalamates liigades mängides. Äraseletatult on SAMEKO tuletatud sõnade – Saku, Metallist, korvpall – esitähtedest. Majanduslikult rasketel aegadel 1980. aastate alguses pani meeskonnale õla alla tollane Saku õlletehase peadirektor, endine korvpallur, korra ka Eesti korvpallimeistriks (1965) tulnud Aksel Treimann. Aga seda meeskonna nime võis tõlgendada ka teistmoodi, üleskutse – Saame mehed kokku – esitähtedena.

Kui uue iseseisvusperioodi alguses tõusis populaarseks seenioride mäng, mis tipnes hiljem ülemaailmse FIMBA asutamisega, siis seenioride rahvusvahelistel suurvõistlustel olid mitmete eri vanuseklasside Eesti esindusmeeskonnad suuremalt jaolt moodustatud SAMEKO mängijaist.

Selline oli lugu Metallisti meeskonnast ja tema järeltulijast. Tänavu sügisel saavad meeskonna alusepanijad ja edendajad tähistada 55 aasta möödumist selle asutamisest.

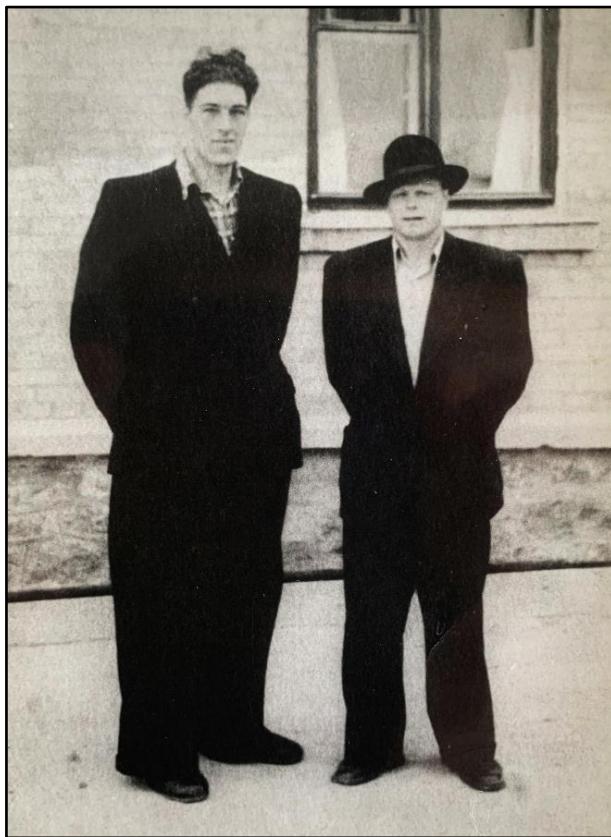
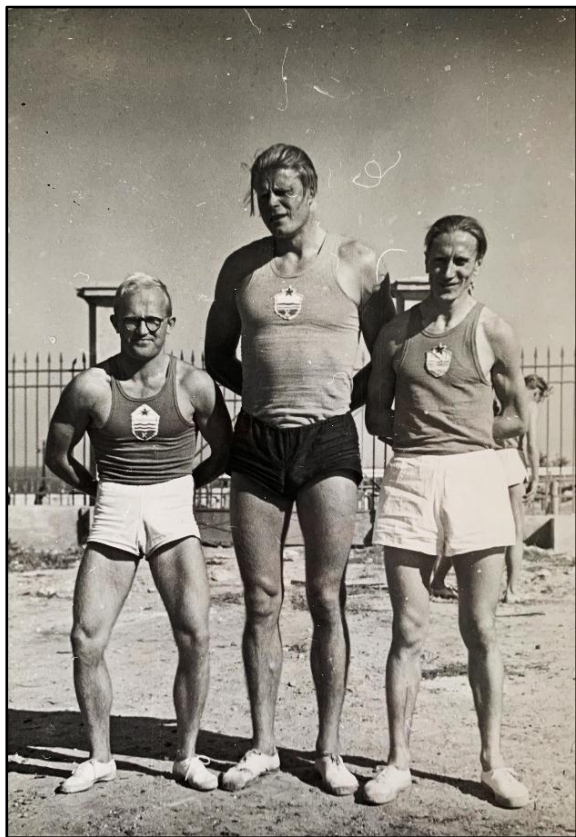
KERGEJÕUSTIKUKUNINGAS JA KORVPALLIKOLOSS

Erlend Teemägi

Leidsin koduarhiivist kaks vastandlikku fotot.

Ühel varemgi avaldatul Gunnar Vaidla fotol näeme siin-seal kergejõustikukuningaks nimetatud atleetlikku Heino Lippu kõrvuti Eesti koondisse pürginud teivashüppaja Otto Paatsi ja pikamaajooksja Aleksi Ilvesega Eesti kergejõustiku meistrivõistluste ajal 1951. aasta 6. augustil Kadrioru staadionil.

Kuidas aga tituleerida kõlavalt teisel pildil Lipu kõrval domineerivat, lõunanaabritele väärt medaleid teeninud korvpallihiiglast Janis Kruminšit (218 cm, 140 kg). Lipu sõnul juhtis Läti hiid oma Volgat nende kohtumisel tagaistmelt. Naabermaade spordihiiud on pildile jäänud 1967. aasta 23. mail Riias Läti-Eesti-Leedu-Valgevene kergejõustiku maavõistluse aegu.

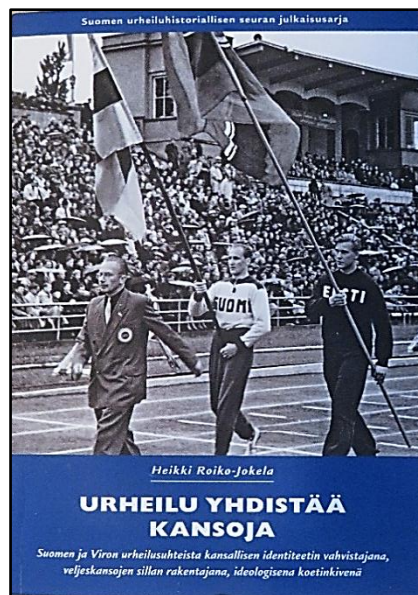

RAAMAT SOOME – EESTI SPORDISUHETEST

Kindlasti paljud meie seltsi liikmed mäletavad Soome Spordiajaloo Seltsi esimehe **Heikki Roiko-Jokela** nauditavaid esinemisi seltsi suvekoolides ja konverentsil meie riikide spordisuhete erinevatest külgedest. Läinud aastal ilmutas ta oma pikaaegse uurimistöö tulemusena raamatu „**SPORT ÜHENDAB RAHVAD. Soome ja Eesti spordisuhted rahvusliku identiteedi tugevdajana, hõimurahva silla ehitajana, kui ideoloogiline test.**“ Soome Spordiajaloo Seltsi

väljaandena ilmunud akadeemilises 230-leheküljelises uurimuses vaatleb autor Soome ja Eesti vahelist sportlikku läbikäimist poliitiliste suhete osana, rõhk on spordil kui rahvusliku identiteedi tugevdajal.

Loomulikult oleks hea lugeda seda ka eesti keeles, kuidas Eesti–Soome spordisuhted paistavad kätte lahe põhjakaldalt. Et see võimalikuks saaks, on plaan raamat tõlkida eesti keelde ja anda Eesti Spordiajaloo Seltsi poolt välja. Selleks tuleb muidugi leida tõlke- ja trükikuludeks finantskate. Selleks püüab seltsi juhatus leida toetajaid väljastpoolt, kuid ka seltsi liikmeskond saab oma öla alla panna. Kõik, kes saadavad seltsi arveldusarvele vähemalt 20-eurose toetussumma, saavad tänutäheks tasuta eksemplari niipea, kui see raamat trükivalgust näeb.

INFORMATSIOONIKS!

ESAS liikmemaks on 8 eurot (pensionäridel 5 eurot). Üldkogu otsusel on **liikmemaksust vabastatud 85-aastased ja vanemad.** Liikmemaksu vabastus kehtib ka auliikmetele. Loomulikult pole liikmemaksust vabastatutel keelatud seltsi oma panusega toetada. Seltsi sisseastumismaks on **2 eurot.**

Liikmemaksu (ja toetusi) on võimalik üle kanda **Eesti Spordiajaloo Seltsi arveldusarvele nr. EE951010152001602002** SEB pangas või tuua/saata seltsi esimehele Enn Mainla (Rüütli 15, Tartu 51007, tel 56497632, E-mail: enn.mainla@gmail.com) või Tallinna osakonna liikmetel oma osakonnas Viive Reesarele (tel 6770829 või 59196767).

Täname, kui Sa oled selle aasta liikmemaksu juba tasunud!

□ □ □ □ □ □ □

**Täname Eesti Kultuurkapitali
seltsi tegevuse toetamise eest!**

□ □ □ □ □

Kasutatud ESOM kodulehel ilmunud materjale.

**Fotod: Enn Mainla, Gunnar Vaidla,
ESOM fotokogu, Henno Linna ja Erlend Teemäe erakogud.**

□ □ □

**Eesti Spordiajaloo Seltsi Teataja nr 97
koostas ja toimetas Enn Mainla**